

מלאכות, מאחר שאין המצב מוגדר כסכנת נפשות? עוד זאת, הלא ידוע שקרו כמה מקרים שנהרגו חיילינו מאבנים, והרי דוד הרגו לגלית באבן.

תשובה: תחילה נעמוד על הגדרת הסכנה. השואל מביא 'יהודה ועוד לקרא', וכן יש להוסיף גם מן הכתוב בתורה (במדבר לה, יז): "ואם באבן יד אשר ימות בה הכהו וימת רוצח הוא", ועוד. אולם אין להעלות על הדעת שרשויות הצבא מתכוונות לומר שאין סכנת נפשות כלל ביודוי אבנים. נראה שהכוונה היא שיש למנוע את הסכנה בתגובה אחרת ולא בירייה להרוג.

אין ספק שיש והמיידה אבנים הרי הוא רודף. אולם ראה ברמב"ם (הלכות רוצח א.ו.): "כל ישראל מצווין להציל הנרדף מיד הרודף, ואפילו בנפשו של רודף". אבל תיכף ממשיך ומוסיף: "ואם יכולים להצילו באבד מאיברי הרודף, כגון שיכפו אותו בחץ או באבן או בסייף ויקטעו את ידו או ישברו את רגלו או יסמו את עינו - עושין". והעתיק דין זה בחושן משפט (תכה, א). פשוט הוא שאם יכול להציל את הנרדף באופן אחר, בלי לפגוע אפילו באבריו של הרודף, וכגון בנידון שלנו, שיירה בו גז מדמיע או כדור גומי וכיו"ב - יעשה. "ואם אינן יכולין לכיין ולא להצילו אלא אם כן יהרגו לרודף הרי אלו הורגין אותו, ואע"פ שעדיין לא הרג" ושם.

כל זה אמור במקרה של רודף להרגו, אך גם כשיש התקהלות של "שבאב" בשבת ומתפרעים וצועקים אבל ברור שאין בכך סכנת נפשות, אם יש פקודה לירות בהם גז מדמיע, עושים ואפילו יש בכך כמה מלאכות. כבר ביארתי פעם בתשובה (סימן לו עמ' 137) שההיתר לחלל שבת במלחמה אינו מבוסס על פיקוח נפש בלבד, אלא למדוהו (בשבת יט, א), מפסוק אחר שנאמר 'עד רדתה' (דברים כ, כ) - אפילו בשבת. וראה רמב"ם הלכות שבת ב, כה).

היוצא מדברינו הוא שבכל מקרה דרושה הערכה נכונה של דרגת הסיכון והאפשרות למנוע אותו באמצעים שונים חוץ מירי להרוג. וברור שבכל ענין כזה הגורם המכריע הוא המשמעת הצבאית והחובה לציית לפקודות.

מג. טיפול בגוי שנפצע בשבת

שאלה: גוי שנפצע בשבת, האם מותר לחלל עליו את השבת, ועד כמה?

תשובה: שאלה זו מתחלקת לשתיים. א) לא-יהודי שהוא מוסלמי או

[אח"ח 1234567]

נוצרי הגון ואינו חשוד במעשי רצח וחבלה, ובפרט אם אף הוא משרת בצה"ל. (ב) מחבל שנפצע ונתפש. נדון על כל אחד בנפרד.

[אוצר החכמה]

א) כתב מהר"ץ חיות ז"ל במאמר "תפארת לישראל" (כל ספרי מהר"ץ חיות, ירושלים תשי"ח, עמ' תפט): "הנוצרים אשר מאמינים בדת ותורה מן השמים... בלי ספק שדיניהם אצלנו כגר תושב... ואף שמשתפים דבר אחר בעבודתם, כבר כתב הר"ן ורבינו ירוחם בשם התוספות (במרות ב,ב) מובא ברמ"א אורח חיים סימן קנ"ו דנכרים לא נצטוו על השתוף... וכן הישמעאלים אינם עובדי ע"ז (ו"ד סי' קכד) וגם מדקדקים על שבע מצוות... וכל ששומר שבע מצוות מפני שנצטוו בתורה על פי ה' ביד משה הרי זה גר תושב אצלנו". וראה שם בקונטרס אחרון למאמר "מנחת קנאות" (עמ' תתל"ו) שמחזיק בדעה זו ומשיב על מי שהשיג שגר תושב צריך דווקא קבלה בפני שלשה. וראה גם בספר חמדת ישראל להגרמ"ד פלאצקי ז"ל בקונטרס שבע מצוות אות לה (עמ' 202) שמביא ראיות חותכות שאין צריך קבלה. ובעניין זה - מי צריך קבלה, ולמה, ואיך שייך גר תושב בזמן הזה, הארכתי ביד פשוטה (הלכות עבודה זרה סוף פרק עשירי) עייש"ה והדברים ברורים.

והנה גר תושב "ניזון מישראל ומצוה עליהם להחיותו" (רמב"ם הלכות מלכים י"ג). דבר זה מפורש בתורה שנאמר (ויקרא כה, לה): 'זהחזקת בו גר ותושב וחי עמך'. ודרשו בתורת כהנים: "גר - זה גר צדק; תושב - זה גר אוכל נבילות; וחי עמך - חייך קודמין לחייו". פירש רבינו הלל ז"ל: "חייך קודמין לחייו - ...דאית לך חיות, וחי איהו נמי עמך בחיותך, ואם לאו - שלא תוכלו לחיות שניכם, חייך קודמין לחייו". הרמב"ן ז"ל על התורה מפרש: "זטעם וחי עמך שיחיה עמך, והיא מצות עשה להחיותו, שממנה נצטוינו על פקוח נפש במצות עשה. ומכאן אמרו... חייך קודמים לחיי חבירך... על דעת רבותינו בגמרא: והחזקת בו ובגר ותושב, וחי כל אחד מהם עמך". הרי שלכל דבר הושו חייך לחייו של גר צדק ולחייו של גר תושב. אמנם ראה בהגהות הגר"א ז"ל שתמה על זה ומשום כך משמיט דרשה זו. אולם הרי ברור שברייתא זו היתה לפני רבנו הלל והרמב"ן ז"ל, ומועתקת גם ברלב"ג ז"ל, ואין להגיה נגד הראשונים רק על פי סברא! ועוד הגהות הגר"א לאו איהו חתום עליהם, וכבר הוכח שבהרבה מקומות הוסיפו ושינו תלמידים ומעתיקים בדבריו.

על פי שיטתו שזוהי מצוות עשה, הוסיף הרמב"ן ז"ל על מניין המצוות של הרמב"ם: "מצוה טז: שנצטוינו להחיות גר תושב, להציל לו מרעתו, שאם היה טובע בנהר או נפל עליו הגל - שבכל כוחנו נטרח בהצלתו. ואם היה חולה - נתעסק ברפואתו. וכל שכן מאחינו ישראל או גר צדק שאנו מחוייבים לו בכל אלה. והוא בהם פקוח נפש שדוחה שבת, והוא אמרו יתברך 'וכי ימוך אחיך... והחזקת בו גר ותושב וחי עמך' וכו'".

התשב"ץ בזהר הרקיע (אזהרות לט) מביא את הרמב"ן ומסכם: "וזו היא מצות פקוח נפש שדוחה שבת, ונכלל בזה גר ותושב".

ראה בחמדת ישראל שדן באורך בשיטת הרמב"ן ז"ל (קונטרס נר מצוה אות נב עמ' 27) "דגם בגר תושב המצוה כמו בגר צדק ובישראל, ופקוח נפש שלו דוחה גם כן שבת". והוא חוזר על כך להלן בקונטרס שבע מצוות אות לז (עמ' 204) ואות מ (עמ' 206). אין כאן המקום להאריך בביאור הענין וכן בדברי הרמב"ם הל' שבת ביבג, ולכן יספיקו לנו לעת עתה הדברים המפורשים של הראשונים כמלאכים הרמב"ן והרשב"ץ ז"ל, והרי כך מוכח גם מן הברייתא בתורת כהנים, ומרבינו הלל ז"ל גם כן.

ב) כעת נדון על מחבל שנפצע, שהוא רוצח וכיו"ב, אלא שישנן אמנות בין-לאומיות המחייבות לטפל בו.

בעבודה זרה (וכו"א) בעניין רפואה לעובד עבודה זרה אמר רב יוסף "בשכר - שרי, משום איבה", ומפרש רש"י ז"ל: "בחנם מצי לאשתמוטי ולמימר צריכה אני לשכר מזונותיי". סבר רב יוסף לומר שגם בשבת יהא מותר בשכר משום איבה. אמר לו אביי, "יכלה למימר לה, דידן דמינטרי שבתא - מחללינן עליהו; דיזכו דלא מינטרי שבתא - לא מחללינן". זאת אומרת, בשבת יש אמתלה להשתמט. מה הדין אם העכו"ם אינם מקבלים טענה זו? כתב הריטב"א ז"ל: "ומיהו כל היכא זידיע דלא מקבלי מינייהו ההוא טעמא, מודה אביי דשרי בין בזו בין באידך דאסוקי בשכר, ואפילו בחנם נמי שרינן כל היכא דאיכא איבה".

בהלכות שבת (ביב) פסק הרמב"ם: "אין מילדין את הגויה בשבת ואפילו בשכר ואין חוששין לאיבה". הקביעה "אין חוששין לאיבה" מה פירושה? אילו היתה כוונתו שאפילו ישנו חשש איבה מכל מקום אין להתחשב אתו, היה אומר "אין מילדין... אף-על-פי שחוששין לאיבה". אלא ברור שמעתיק פה את דברי אביי שאמר כתיאור המציאות שאין חשש איבה בשבת הואיל ויש אמתלה "דידן דמינטרי שבתא וכו'". כלומר, הדין הזה אמור במקום שהאמתלה הזאת מקובלת, ובאמת אין חשש איבה. אבל במקום שיש חשש כזה, ברור יוצא מדברי הרמב"ם שהוא מסכים כדעת הריטב"א ז"ל. כך פסקו גם גדולי האחרונים. כתב בשו"ת חת"ם סופר (וירה דעה סימן קלא): "ואם יש באיבה זו חשש סכנת נפשות יש להתיר אפילו מלאכה דאורייתא". הביא דבריו באגרות משה ומסיק (אורח חיים חלק ד סי' עט): "דלא מתקבל במדינותינו הדיחויים שאמר אביי - הוא סכנה ממש... וגם מצד פרסום הידיעות על ידי העתונים תיכף מה שנעשה בכל העולם איכא המכשול למילף ממקום למקום וגם הסתה להגדיל השנאה עד לרציחה גדול על ידי זה. לכן פשוט שבזמננו יש לדון בזה סכנה ממש ויש להתיר". אין צריך להרבות בדברים להוכיח

[אוצר החכמה](#)

שאלו נחשדנו שאין אנו מטפלים בפצועים כמתחייב מן האמנות והחוק הבין-לאומי, כי אז ח"ו היתה נדלקת אש של שנאה בכל העולם.

נמצא שלמעשה צריך לטפל בשבת בכל פצוע לפי הנדרש על פי כללי הרפואה, כי ממה נפשך: אם אדם הגון הוא הרי רפואתו דוחה שבת, ואם מחבל הוא - השבת נדחית משום איבה. והי רצון שיתקיים בנו מקרא כתוב "אני ה' רופאך".

מד. פירוק והרכבת מסנן מסכת אב"כ בשבת

שאלה: האם מותר לפרק ולהרכיב את המסנן של מסכת אב"כ בשבת?

תשובה: ברור שאם אין המסנן מורכב, ונשמעה אזעקה בשבת - חייבין להרכיב את המסנן שהרי בלעדיו אין המסכה פועלת כלום.

אולם אם יש סיכוי לאזעקה בשבת, כגון בשעת חירום העוברת עלינו עתה בזמן מלחמת המפרץ, יש להזהר להרכיב את המסנן מערב שבת, ולא לפרקו משך כל השבת. נראה לפענ"ד שפירוק המסנן והרכבתו הינם בכלל 'תקון מנא' וסתירתו וראה חיי אדם (ומד,ה) שכתב "כל הכלים שהם של פרקים שנתפרקו... אם דרכם להיות מהודקים בחזק, אסור להחזירם אפילו בלא הידוק, שמא יהדק, והמהדק חייב משום מכה בפטיש".

העיר לי ידידי הרה"ג ר' יצחק שילת שליט"א וז"ל: "לענ"ד אין בהרכבת המסנן ובפירוקו בשבת שום איסור, כי הרי זה ככוס של פרקים דסי' שי"ג (וסעיף ה) שאין הפרקים ראויים בפני עצמם לכלום, ורק הרכבתם מאפשרת השימוש בהם, ואף על פי כן אין זה מכה בפטיש, כי כך הוא דרך שימוש, ולא שייך כאן שמא יתקע, כי אין כאן בכלל אפשרות של תקיעה 'ביתדות ומסמרים' או 'דרך אומנות וגבורה' כמו שכתבו הפוסקים. ואדרבה יש אומרים שכדאי תמיד להסיר המסנן אחר השימוש ולסתום את נקביו כדי לשמור על יעילותו, ואם כן זוהי ממש דרך שמושו הקבועה".

ודאי יש להתייחס בכובד ראש להמלצה זו, להסיר את המסנן אחר השימוש בכל פעם. אם אמנם זוהי הוראת המומחים, על כגון זה נאמר אם קבלה היא נקבל, ואין ספק שעל יסוד הוראה כזאת ניתן להסיק שזהו דרך השימוש הקבוע.

אבל דומני ששטר זה שוברו בצידו, וכבר נשמעו כמה פעמים הוראות הג"א לא לפרק את המסננים. ואם לדין יש תשובה; ההשוואה לכוס של